

Проблема суб'єктно-об'єктних відношень, безпосередньо пов'язана з онтологією мови, є центральною в теорії пізнання, логіці, лінгвістиці. Її вирішення у кожній з означених галузей науки має свою специфіку й не є однозначним. Суб'єктність-об'єктність є важливою категорією мовної системи, що неодноразово привертала увагу дослідників, однак й досі залишається недостатньо опрацьованою. Мета пропонованого дослідження – з'ясувати особливості вираження категорій суб'єкта та об'єкта в логіці й граматиці, простеживши закономірності зміни поглядів на питання суб'єктності-об'єктності у розвитку мовознавчої науки.

“Мовознавство не є наукою про правильне мислення, як здавалося коєму із старих граматиків, але оскільки вона у певних своїх галузях (найбільше – у синтаксисі) вивчає типи оформлення думки, воно пов'язується своїм предметом з логікою”, – зазначає Л.А.Булаховський [5:139]. Щоб зрозуміти структуру мови як засобу вираження думки, необхідно реконструювати форми мовленнєвого мислення і простежити шляхи їх відображення в мові. Неабияку допомогу в цьому можуть надати суміжні науки – логіка та теорія пізнання. У теорії пізнання під суб'єктом розуміють істоту, яка пізнає, а під об'єктом – предмет її пізнання. Логіка, на відміну від теорії пізнання, до якої вона входить як частина до цілого, розглядає певний аспект вказаної проблеми, який реалізується в суб'єктно-предикатній структурі судження. Тут суб'єкт – це думка про предмет пізнання, предикат – думка про ознаку, стан, відношення предмета пізнання до інших предметів та явищ дійсності.

Поняття об'єкта включається до складу предиката судження про предмет пізнання. У логіці серед категорії судження виділяють судження-повідомлення, судження-питання й судження-спонування, яким у будь-якій мові відповідають речення: розповідне, питальне, спонукальне.

Судження – надзвичайно важлива форма логічного мислення. На думку Т.І.Дешерісвої, будь-яка істина логічно виражається у формі судження. Будь-яке міркування складається з суджень. Напр.: *Земля обертається навколо Сонця, Ціле більше, ніж його частина* – це судження [9:23].

Н.Д.Арутюнова вважає інакше: судження є центральною категорією логічного міркування, але воно не стоїть біля його витоків. Приймавши судження за автономну структуру, логіка зіткнулася із так званим “істиннісним провалом” (truth value gap) – неможливістю дати істиннісну оцінку висловлюванням про неіснуючі об'єкти (кентаврів та едипорогів). Але істиннісного

провалу можна уникнути, якщо виходити не з автономних суджень, а з структури логічного тексту [1:ХІІ].

Як зазначає А.Г.Спіркін, зародження думки у вигляді найпростішого судження належить до того періоду, коли людина стала усвідомлювати й виражати в мовленні предмет як носій різноманітних слів, а ці останні – як належні предмету або класу предметів. Сам по собі цілісний чуттєвий образ предмета не має ще логічно-пізнавальної значущості. Логічне пізнання починається з моменту, коли людина починає розчленовувати цей образ і зіставляти його з образом іншого предмета, тобто коли образ одного предмета включається у зв'язок з іншим образом, в результаті чого виникає логічно членороздільна думка [22:163]. Перехід думки до мовного стану відбувається лише за умови спілкування, необхідності передавати інформацію. Речення тут виступає як одна з форм думки, зокрема, на вищому етапі її вияву – етапі понять, свідомого, а свідомість є вищою формою розвитку психіки людини. У цьому випадку речення відтворює тільки поняттєву структуру думки, а не її суб'єктно-предикатну основу [23:222].

У граматичних і перш за все синтаксичних дослідженнях в галузі індоєвропейських мов аж до середини ХІХ ст. панували засади логічної граматики, вперше сформульовані у вигляді закінченої системи у так званій граматиці Пор-Рояля, виданої в 1660 р., яка у свою чергу значною мірою ґрунтувалася на формальній логіці Арістотеля й раціоналізмові Декарта. Головна засада авторів філософської граматики полягала на тому, що “не можна розібратися в різних значеннях, укладених у наших думках, оскільки слова були зображені лише для того, щоб досягнути наших думок”.

В.З.Іванфілов зазначає, що заперечення хоча б і відносної самостійності мови, які зовсім не є неминучим наслідком того положення, що мова має своїм функціональним призначенням вираження людської думки, призвело авторів філософської граматики до помилкового розуміння природи мови, до зведення мови лише до її матеріального (звукового) боку. Відповідно до цього розуміння автори філософської граматики визначають слова “як звуки, що чітко вимовляються, та які людина використовує як знаки для відображення своїх думок” [18:200-201].

У синтаксисі наслідком такого підходу до мови було повне ототожнення судження й речення з боку його змісту, а також структури судження й речення. Автори філософської граматики Аріо і Лансло, розрізняючи три операції розуму – поняття, судження та умовивід, – визначають речення так: “Судження, яке ми робимо про предмет, так, наприклад, коли я кажу *la terre est ronde* ‘земля кругла’, називається реченням; тобто кожне речення обов'язково складається з двох членів: один називається суб'єктом, тобто те, про що стверджується, так, наприклад, *земля*, другий називається атрибутом,

тобто те, що стверджується, наприклад, *кругла*; окрім того, є зв'язка між цими членами *est* 'є'. Легко помітити, що два члени судження стосуються першої операції розуміння, оскільки це є тим, що ми сприймаємо (розуміємо) і що є об'єктом нашої думки, а зв'язка належить другій операції розуміння, яку, власне, можна назвати дією нашого розуму та образом наших думок" [18:201].

Ці визначення суб'єкта та атрибута як елементів структури судження і його словесного (звукового) вираження – речення були пізніше перенесені майже без змін на підмет і присудок як члени речення. У XVII-XVIII ст. була створена універсальна схема речення та його членів, яка тривалий час застосовувалася для аналізу речень всіх мов світу. У кожному реченні безвідносно до його граматичної структури відігравалися шляхом чисто смислових, логічних міркувань суб'єкт (підмет), тобто те, про що розповідається, і предикат (присудок), тобто те, що розповідається про предмет мовлення, а потім об'єкт чи об'єкти (додаток) – назви інших предметів, окрім підмета, і атрибути (означення). Традиційна шкільна теорія речення повністю склалася на основі логічних вчень про судження в XVIII ст. [6:390]

У вітчизняній граматиці основи теорії речення, яка розвивалася в логіко-граматичному плані, були закладені М.Смотрицьким; потім свій внесок у розвиток вчення про речення зробили О.О.Потебня та О.О.Шахматов, які опрацювали свої оригінальні теорії речення, законів змін форм речень у російській мові й визначили різноманітність типів простих речень.

При пануванні логічного підходу до аналізу речення завдання синтаксису простого речення зводилося до того, щоб у будь-якому реченні будь-якої граматичної будови й будь-якої мови визначити підмет і присудок, а якщо речення поширене – також і другорядні його члени: додаток, означення і обставини. За норму брався ідеальний "повний" тип речення, найближчий за будовою до схеми судження (суб'єкт, зв'язка, предикат). Усі "відхилення" від цього типу вважалися "скороченнями" і "опущеннями". Широко й не-вмогивовано застосовувався принцип "дорозумлювання" бракуючих норм і нібито опущених елементів, незалежно від звернення до контексту та ситуації. Як зазначає академік В.В.Виноградов, у таких випадках, як: "*Случай!* – сказав один из гостей", окличне речення *Случай!* повинне було "розбиратися" так: *это* (підмет) *был* (зв'язка) *случай* (присудок). Тобто думка відривалася від слів, припускалася наявність думок без слів. Речення виступало як судження в мовленні; припустима тотожність речення з судженням залишалася непохитною навіть від визнання другорядних членів речення, яких не знає логіка. Усі модальні та емоційні типи речень зводилися до одного знаменника речення-судження [6:391-392].

О.О.Потебня, прагнучи вільних від логічного апіоризму, чисто граматич-

чних, як він вважав, досліджень народної мови, полемічно заявляв, що граматики не є ближча до логіки, ніж будь-яка інша наука. Він виступав проти отождолення слова й поняття, речення й судження: "Слово не однією присутністю звукової форми, але всім своїм змістом відрізняється від поняття і не може бути його еквівалентом або вираженням хоча б тому, що в ході розвитку думки передуює поняттю" [20:68]. Потебня стверджував, що граматичні категорії не збігаються з логічними. Вчений розвивав думку про те, що в реченні може бути висловлена думка, яка не є логічною. Хоча, як зазначає С.Д.Кацнельсон, протест проти підпорядкування граматики логіці не означав відмови від дослідження розумового змісту мовних форм [13:42]. Потебня вважав, що загальної уваги заслуговує розумовий зміст слів, який неможливий, не існує без мови, створюваної і відтворюваної разом із звуковою зовнішністю слів [20:5]. Після робіт О.О.Потебні, де він використав факт історичної різноманітності граматичних форм вираження присудка в російській мові як доказ антиісторичності логічної уніфікації схем речення та судження, стало ясно, що пряме перенесення на речення основних конструктивних ознак судження не має рації. Таке змішування веде до логічної уніфікації всіх типів речення, заважає побачити в реченні його національно-мовну специфіку, його життєві експресивні суб'єктивно-мовленнєві фарби й граматичну своєрідність.

Але, незважаючи на свою боротьбу зі змішуванням граматики з логікою, О.О.Потебня був переконаний, що розчленоване граматичне речення, так само як і судження, є двочленним. Саме з цією двочленністю речення (підмет – присудок) легко пов'язувалася ознака присутності предикативних відношень між підметом і присудком як основна структурна ознака речення. Логічне судження двочленне, якщо зв'язку розглядати як відношення між суб'єктом і предикатом. Тому думка про неминучу (обов'язкову) двочленність будь-якого речення набула широкої популярності, і в через зрівняння усіх видів речень з основним двочленным типом у нас дуже довго не були предметом аналізу конкретно-мовні форми й типи одночленних речень [6:395]. Мету вичерпного спису всіх видів одночленних речень уперше в російському мовознавстві поставив і частково досягнув академік О.О.Шахматов у "Синтаксисі російської мови". Виходячи з того, що створення членів речення ґрунтується на психологічних категоріях, він дійшов висновку, що одночленне речення – це речення, в якому сполучення суб'єкта та об'єкта судження знаходить відповідність в одному члені речення, вираженому переважно одним словом [24:28].

При членуванні судження на частини (суб'єкт, предикат, зв'язку) завжди виходять з його значення, а при кваліфікації членів речення – переважно з формального морфолого-синтаксичного критерію. Наприклад, при знахо-

дженні суб'єкта судження ми встановлюємо передусім головну думку про предмет висловлювання, враховуючи логічний наголос, значення попередніх і дальших фраз. При визначенні підмета звичайно береться до уваги формальний граматичний критерій: певне відмінкове оформлення, певна синтаксична позиція (звичайно – перша зліва). “Під суб'єктом, – пише І.К.Кучеренко, – будемо розуміти названий прямим відмінком предмет (особу, явище), що займає центральне місце у вираженій реченням думці як процесі пізнання” [14:131]. Під об'єктом у граматиці розуміють предмет, на який поширюється дія суб'єкта, тобто залежний від дії. Думка про об'єкт входить до сфери логічних зв'язків предиката, отже, засоби вираження об'єкта – це частина засобів мовного вираження предиката.

Звичайно, знаходження підмета допомагає з'ясувати значення судження, оскільки саме підмет служить для вираження суб'єкта судження. Але цього замало. Щоб зрозуміти зміст судження, вираженого в реченні, і правильно визначити його компоненти, треба з'ясувати структуру речення в цілому й місце речення у системі інших речень.

Не можна ототожнювати члени речення з членами судження, слова з поняттями. Єдність мови та мислення є “конкретною”, що неодмінно включає елементи відмінності. Тому не має слушності думка, що коли в якомусь реченні суб'єкт судження не знайшов словесного вираження, значить, і в думці, і в самому судженні немає суб'єкта. Цей суб'єкт може бути зрозумілий із ситуації, з контексту, а це означає, що в думці він наявний обов'язково (інакше не може здійснитися судження). В односкладному реченні (наприклад, *Опікуватися невиліковно хворою дитиною важко навіть люблячим і матеріально забезпеченим батькам* (з газ.) легко виявляється агенс, усвідомлюваний як суб'єкт судження.

Основні логічні категорії можна знайти у всіх модах. Ці логічні категорії отримують своє зовнішнє вираження в мові. Для їх передачі в мові використовуються відповідні граматичні конструкції. Логічний зміст, що об'єднується з його граматичним вираженням, утворюють в мові не відокремлені, а такі логіко-граматичні категорії, що спільно виступають і встановлюють граматичну форму в реченнях. Ці категорії, які виділяються в ньому, створюються абстрактною передачею логічного змісту і його ж конкретизацією в граматичній формі [16:12]. І принцип підходу до аналізу логічних і граматичних категорій спрямований у сферу процесу вираження і розкриття понять мовними формами. Вихідною одиницею, де здійснюється кваліфікація змістових і виражальних ознак, є слово, оскільки як одиниця інформативного спрямування воно суміщає в собі лексичні й граматичні параметри [2:4].

Аналізуючи співвідношення логічних та граматичних категорій, І.І.Мещанінов зазначає, що логічні й граматичні категорії, отримуючи в мові спільне

логіко-граматичне значення, використовують різноманітні граматичні форми для вираження змісту логічних категорій, який в них вкладається. Та сама логічна категорія предиката може передаватися складеним іменним присудком і простим дієслівним, представляючи дві частини мови в одному члені речення. Один зміст логічної категорії передає також і її суб'єкт, але в граматичному вираженні він може бути представлений як відмінком підмета, так і особовою формою дієслова, тобто двома різними граматичними формами двох членів речення за тотожності їх логічного змісту. Особова дієвідміна дієслова виділяє гут не тільки граматичний суб'єкт, але й зміст логічного суб'єкта, які встановлюють і відмінок підмета, й граматичне оформлення присудка [16:12].

Зміст, який виділяє суб'єкт, предикат і атрибут, відображується в мові за тією функцією, з якою вони виступають у будові речення. Ними передається значення тих понять, які виражаються мовою і які вкладаються ним у дійову особу (суб'єкт), у саму дію (предикат), у залежний член присвійного словосполучення (атрибут). Вони включаються в логічні категорії, з'єднуючи їх у мові з граматичними. Створювані ними логіко-граматичні категорії зумовлюють зв'язок усіх логічних категорій з граматичними. Логічні категорії не виступають у мові поза їх граматичним використанням. Граматичні категорії можуть, відповідно до змісту логічних, отримувати самостійну граматичну форму [16:13].

Основою судження та двоскладного речення є суб'єктно-предикатні або предикативні відношення. Суб'єктно-предикатна структура судження реалізується в логіко-граматичному розчленовуванні речення, яке нерідко відносять до синтаксичного рівня. Самостійність логіко-граматичного рівня в структурі мови обґрунтовується в роботах В.З.Панфілова. Він, зокрема, зазначає, що і логічний суб'єкт, і логічний предикат можуть бути виражені будь-якими членами речення або групою членів речення [18:163]. Так само вважає і О.Н.Савченко, наголошуючи на тому, що далеко не завжди присудок виражає повністю зміст предиката і навіть не завжди виражає головне в ньому, а підмет не завжди виражає логічний суб'єкт і не завжди має відношення до нього [21:231]. На синтаксичному рівні ми маємо справу з підметом і присудком, а на логіко-граматичному (рівні актуального членування речення) – з логіко-граматичним суб'єктом і предикатом, кожен з яких може бути виражений будь-якими членами речення або групою членів речення. При цьому, як стверджує В.З.Панфілов, член актуального членування не є простою сумою синтаксичних членів. Дослідник аргументує свою думку аналізом двоскладного речення: “у двочленних фразах *Він приїхав - швидко, Він приїхав – поїздом* слова *швидко* та *поїздом*, виступаючи на рівні синтаксичного членування речення як обставини способу дії, залежать

синтаксично від дієслова-присудка *приїхав*. На рівні ж актуального членування речення ті ж слова, виражаючи логіко-граматичний предикат, знаходяться в предикативному зв'язку з іншими словами речення (*Він приїхав*), які, виражаючи логічний суб'єкт тієї самої думки, на рівні синтаксичного членування речення в свою чергу протиставляються одне одному як підмет і присудок" [19:40].

Вчення про актуальне членування речення запропонував чеський лінгвіст В.Матезіус у 20-30-х роках ХХ століття. Актуальне членування не співвідноситься з граматичним членуванням. Актуальне членування завжди бінарне, а граматичне членування може мати будь-яку кількість членів. Актуальне членування може збігатися з формально-синтаксичним. тоді для підмета (чи групи підмета) типовою буде функція теми, а для присудка (чи групи присудка) – функція реми: *Шахи / втрачають колишню популярність* (3 газ.). У наведеному прикладі тема співвідноситься з позицією підмета, а рема – з групою присудка; суб'єктній синтаксемі як такій, що перебуває в лівобічній придієслівній позиції, звичайно притаманна позиція теми, а об'єктній синтаксемі як такій, що звичайно перебуває в правобічній придієслівній позиції, притаманна позиція реми.

Але збіг актуального та граматичного членування необов'язковий. Наприклад, у реченні *Людам вітру властиві / сильні спалахи почуттів* (3 газ.) група підмета *сильні спалахи почуттів* стоїть у позиції реми. Такий збіг порушується не тільки тому, що мова змушена компенсувати неподатливість граматики, а й тому, що існує змістовна розбіжність між категоріями логіки і категоріями комунікації [1:5].

У сучасній лінгвістиці помітно зросла увага до проблем функціонування граматичних одиниць. Основою аналізу синтаксичної структури речення є формальні засоби синтаксису, але у відриві від семантичних функцій, які вони виконують у синтаксичній структурі речення, "не можуть дати істотних результатів для висвітлення структури речення" [15:48]. Функціональний підхід до аналізу мовних явищ не заперечує традиційного, бо ґрунтується на синтезі двох підходів: "від форми до значення" і "від значення до форми". "Але на противагу традиційному. – зазначає А.П.Загнітко, – в основі своїй зосереджує увагу на проникненні в семантичне багатство граматичної форми, при цьому враховуються її генетично-еволюційні видозміни, тенденції асиметрії означуваного й означаючого, виявляється гносеологічний зміст форми, місце в ньому об'єктивних і суб'єктивних смислів" [10:5].

Про поширення функціонального підходу до вивчення мовних явищ свідчать праці О.В.Бондарка [4], О.І.Москальської [17], Г.О.Золотової [11], Н.Ю.Шведової [25], А.П.Загнітка [10], І.Р.Вихованця [7:8], О.І.Бондаря [3] та ін.

Одним із здобутків сучасної теорії функціонального синтаксису є розме-

жування аспектів вивчення синтаксичних одиниць, зокрема, власне-семантичного, семантико-синтаксичного, формально-синтаксичного та комунікативного ярусів структури речення. Перші три яруси структури речення стосуються сфери мови, тому вони мають більшу стабільність і визначеність, а четвертий, комунікативний ярус, спрямований у сферу мовлення і тому є найбільш динамічним через потреби комунікації. Актуальне членування (комунікативний ярус) допомагає триярусній мовній структурі речення пристосуватися до мовленнєвих умов. Воно вводить речення в текст, де тема є з'єднувальною ланкою між попереднім і даним реченнями, а рема подає нову інформацію. Диференціація чотирьох ярусів речення дає змогу чітко розрізняти формально-синтаксичні та семантико-синтаксичні функції синтаксичних одиниць, а також синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення між ними.

Власне-семантичний ярус стосується логічного розгортання вираженої в реченні думки (він відбиває предикатно-аргументну структуру речення). Компоненти власне-семантичної структури речення є найбільш глибинним ярусом. Яких би модифікацій не зазнавало речення в мовленні, завжди можна встановити його логічну першооснову. Власне-семантична структура речення у конкретних мовах реалізується у формі його семантико-синтаксичної структури [8:125].

Формально-граматичний ярус структури речення ґрунтується на предикативному взаємозв'язку між підметом і присудком, підрядному зв'язку між опорним і залежним членами речення (або між реченнями), сурядному зв'язку між реченнями і членами речення. Формально-синтаксичні члени речення визначаються на основі синтаксичних зв'язків у межах речення, які стосуються внутрішньої структури мови. Семантико-синтаксичні компоненти речення (синтаксеми) визначаються на основі семантико-синтаксичних відношень, які спрямовані назовні. Компоненти формально-синтаксичного та семантико-синтаксичного ярусів взаємопов'язані. Семантико-синтаксичний ярус ґрунтується на формально-синтаксичному ярусі, який є формою його реалізації. У монографії "Семантико-синтаксична структура речення" зазначається, що "кожна синтаксема як мінімальна одиниця семантико-синтаксичного ярусу речення характеризується певними позиційними можливостями, тобто функціонуванням у ролі формально-граматичних членів речення, з-поміж яких виділяються члени речення, найбільш спеціалізовані для вираження відповідної синтаксеми" [8:128]. "Для описової граматики, — пише Л.О.Кадомцева, — основоположне значення має семантико-синтаксичний рівень, який відтворює те, як логічний зміст думки не універсально, а конкретно у кожній національній мові створює семантику власне речення. його значення, що є мовним виразом логічного змісту" [12:8]. Організуючу роль

у формуванні семантико-синтаксичної структури речення відіграє предикат та його валентність. Сутність предикатного слова відбивають дієслова як головні носії валентності в реченні. Інші носії валентності (прикметники, прислівники, іменники) набувають валентнісних властивостей у зв'язку з дієсловом, тобто в результаті їх переміщення у первинну для дієслова предикативну позицію [7:41]. Семантико-синтаксична валентність предиката визначає кількість субстанціальних синтаксем (суб'єктної, об'єктної, адресатної, інструментальної та вокативної), вказує на їх семантичні функції, відношення між ними та відношення субстанціальних синтаксем до відповідного класу предикатів. Особливе місце у системі субстанціальних синтаксем посідають суб'єктні синтаксеми як взаємопов'язані з предикатами організуючі компоненти речення. У вітчизняній граматиці чимало вчених займалися окремими питаннями аналізу суб'єктних синтаксем (О.О.Потебня, О.М.Пешковський, В.В.Виноградов, І.І.Мещанінов, Н.Д.Арутюнова, Н.Ю.Шведова, Г.О.Золотова, І.Р.Вихованець, М.Я.Плющ, К.Г.Городенська, О.К.Безпояско, А.П.Загнітко та ін.), а нещодавно О.Г.Межовим було зроблене комплексне дослідження суб'єктних синтаксем на всіх рівнях структури речення.

Звичайно, суб'єктна синтаксема займає лівобічну позицію відносно предиката, а правобічна заповнюється об'єктною синтаксемою. Окремими питаннями аналізу і класифікації об'єктних синтаксем (переважно визначенням їх морфологічних та семантичних варіантів) займалися такі вчені, як О.О.Потебня, О.О.Шахматов, О.П.Пешковський, Є.К.Тимченко, О.Синявський, В.В.Виноградов, Л.А.Булаховський, І.К.Кучеренко, О.В.Бондарко тощо. З'ясуванню ролі і граматичних форм слів у вираженні семантичних категорій об'єкта, зокрема вивченню природи відмінкових форм іменника присвячені праці таких лінгвістів сучасності, як М.Я.Плющ, О.К.Безпояско, А.П.Загнітко. Значний внесок у вивчення функціонування відмінків – морфологічних засобів вираження об'єктної синтаксеми – зробив І.Р.Вихованець, який розробив ієрархічну класифікацію відмінкової системи, що ґрунтується на первинних семантико- і формально-синтаксичних функціях відмінків, а також подав класифікацію семантичних варіантів об'єктної та інших субстанціальних синтаксем. Особливу увагу він приділив дослідженню знахідного відмінка як спеціалізованого в українській мові відмінка прямого об'єкта.

Простеживши процес еволюціонування мовознавчої науки у погляді на категорії суб'єкта та об'єкта, можна зробити певні висновки. Мовознавство пов'язується своїм предметом з логікою, але ці науки мають різні завдання: логіка вивчає закони і форми мислення, а мовознавство досліджує типи оформлення думки. Універсальна для всіх мов світу суб'єктно-предикатна структура судження, що об'єднує в собі різні логічні варіанти пропозиційної функції, яка лежить в її основі, має різні формальні способи мовного вира-

ження. Речення в цілому виражає зміст судження. Тривалий час (протягом двох століть) у граматиці панували засади *логіки*: ототожнення судження і речення. Перенесення принципів аналізу структури судження на синтаксичне членування речення зумовило відрив думки від слова, припущення наявності думок без слів, ототожнення слова і поняття. Через змішування логічних і граматичних категорій не можна було адекватно вивчати синтаксичну будову мови, бо всі типи речень були уніфіковані до однієї логічної структури “підмет-присудок”. Таким чином нівелювалися національно-мовна специфіка речення, його життєві експресивні суб’єктивно-мовленнєві фарби й граматична своєрідність.

Після праць О.О.Потебні та О.О.Шахматова, які виступили проти логічного підходу до аналізу речення, запропонували новий, *логіко-граматичний підхід*, опрацювавши свої оригінальні теорії речення, закони змін форм речень у російській мові й визначивши різноманітність типів простих речень, стало ясно, що пряме перенесення на речення основних конструктивних ознак судження не має рації.

Принцип підходу до аналізу логічних і граматичних категорій спрямований у сферу вираження й розкриття понять мовними формами. Мовознавці 2-ої половини ХХ ст. (С.Д.Кацнельсон, В.З.Панфілов, І.І.Мещанінов тощо) дійшли висновку, що судження як пропозиційна функція виражається на синтаксичному рівні в членах речення, а його суб’єктно-предикатна структура – у логіко-граматичному (актуальному) членуванні речення. На синтаксичному рівні ми маємо справу з підметом і присудком, а на рівні актуального членування – з логіко-граматичними суб’єктом і предикатом, кожен з яких може бути виражений будь-якими членами речення або групою членів речення.

Здобутком сучасної синтаксичної теорії є *функціональний підхід* до аналізу речення як основної синтаксичної одиниці і найбільшої одиниці мовної системи. Синтез функціонального підходу – “від форми до значення” і “від значення до форми” – дозволяє уникнути ізольованого розгляду мовних явищ, що є недоліком окремо взятих формальної та семантичної граматики. Диференціація чотирьох ярусів речення дає змогу чітко розрізняти формально-синтаксичні та семантико-синтаксичні функції синтаксичних одиниць, а також синтаксичні зв’язки і семантико-синтаксичні відношення між ними. Це особливо важливо при дослідженні семантико-синтаксичних компонентів речення, зокрема, при вивченні суб’єктних, об’єктних та предикатних синтаксем, оскільки вони потребують комплексного вивчення, яке охоплює всі яруси структури речення.

2. Безпояско О.К. Іменні граматичні категорії.-К., 1991.
3. Бондар' О.І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові: система засобів вираження.-Одеса, 1996.
4. Бондарко А.В. Функциональная грамматика.-Л., 1984.
5. Булаховський Л.А. Вибрані праці в п'яти томах.-К.,1975.-Т.1.
6. Виноградов В.В. Основные вопросы синтаксиса предложения// Вопросы грамматического строя.-М.,1955.
7. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови.-К., 1992.
8. Вихованець І.Р., Городнська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення.-К.,1983.
9. Дешериева Т.И. Субъектно-объектные отношения в русском языке.-М.,1985.
10. Загнітко А.П. Основи функціональної морфології.-1991.
11. Золотова А.П. Очерк функционального синтаксиса русского языка.-М., 1973.
12. Кадомцева Л.О. Синтаксис простого речення.-К., 1985.
13. Кацнельсон С.Д. История типологических учений // Грамматические концепции в языкознании XIX в.- Л., 1985.
14. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія.-К.,1961 -Ч.1.
15. Мельничук О.С. Розвиток структури слов'янського речення.-К., 1966.
16. Мелцанинов И.И. Соотношение логических и грамматических категорий// Язык и мышление.-М.,1967.
17. Москальская О.И. Проблемы системного описания синтаксиса.-М., 1981.
18. Панфилов В.З. Взаимоотношение языка и мышления.-М., 1971.
19. Панфилов В.З. Логика и грамматика.-М.-Л., 1963.
20. Потеев А.А. Из записок по русской грамматике.-М.,1957.-Т.1.-2.
21. Савченко А.Н. Части речи и категории мышления // Язык и мышление.-М.,1967.
22. Спиркин А.Г. Происхождение сознания.-М.,1960.
23. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Попомаріва.-К., 2001
24. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка.-Л.,1941.
25. Шведова Н.Ю. Очерки по синтаксису русской разговорной речи. – М., 1960.